

УДК 364.3:355.1(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.26>**Юлія ПІДВАЛЬНА**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-4972-4232

Бібліографічний опис статті: Підвальна, Ю. (2025). Соціальний захист та його роль в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 194–199. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.26>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА ЙОГО РОЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна переживає один з найскладніших етапів своєї історії, на якому вирішуються ключові питання її подальшого розвитку і становлення. У цей період соціальний захист стає невід'ємним елементом державної політики, необхідним інструментом підтримки населення, яке зазнає значних втрат через бойові дії, втрату працездатності та матеріальні й моральні збитки. Стаття зосереджується на важливих аспектах соціальної підтримки, таких як виплати для постраждалих, допомога родинам військових, переселенцям, інвалідам війни та іншим вразливим категоріям.

Окрема увага приділяється аналізу механізмів адаптації існуючих соціальних програм до умов воєнного стану, а також викликам і проблемам, які постають перед державними органами. У роботі також розглядається роль міжнародної допомоги та волонтерських організацій, що активно підтримують систему соціального захисту в умовах кризи. Дослідження показує, що ефективний соціальний захист у кризовий період не тільки сприяє стабільності суспільства, а й підтримує моральний дух громадян, що є важливим чинником у боротьбі за національну безпеку та відновлення країни після війни. Крім того, стаття охоплює організаційні та правові аспекти соціального захисту, зокрема зміни в законодавстві, що регулюють права громадян на соціальні виплати та допомогу в період воєнного стану. Важливою частиною дослідження є фінансування соціальних програм, доступ до медичних послуг, психологічна підтримка та реабілітація постраждалих. У контексті війни розглядається специфіка підтримки малозабезпечених верств населення, внутрішньо переміщених осіб і дітей, які опинилися в складних життєвих умовах. Особливу увагу приділено питанням мобілізації ресурсів держави та благодійних організацій для підтримки військових і цивільних осіб, а також активної участі громадянського суспільства в наданні допомоги тим, хто найбільше потребує підтримки. Аналіз досвіду інших країн, які пережили воєнні конфлікти, дозволяє визначити найефективніші моделі соціального захисту в умовах війни.

Узагальнюючи, робота показує важливість правильно організованої системи соціального захисту в умовах воєнного стану для забезпечення нормального функціонування держави та суспільства в цілому. Вона також підкреслює необхідність розвитку соціальної підтримки для постраждалих осіб, що є важливим фактором у відновленні стабільності та примиренні після завершення конфлікту.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальна підтримка.

Yulia PIDVALNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-4972-4232

To cite this article: Pidvalna, Yu. (2025). Sotsialnyi zakhyst ta yoho rol v umovakh voiennoho stanu [Social protection and its role in martial arts conditions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 194–199. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.26>

SOCIAL PROTECTION AND ITS ROLE IN MARTIAL ARTS CONDITIONS

Ukraine is going through one of the most difficult stages of its history, during which key issues of its further development and formation are being resolved. During this period, social protection becomes an integral element of state policy, a necessary tool for supporting the population, which suffers significant losses due to hostilities, loss of working capacity, and material and moral damage. The article focuses on important aspects of social support, such as payments to victims, assistance to families of military personnel, displaced persons, war invalids, and other vulnerable categories.

Special attention is paid to the analysis of mechanisms for adapting existing social programs to martial law conditions, as well as the challenges and problems facing state bodies. The paper also examines the role of international aid and

volunteer organizations that actively support the social protection system in times of crisis. The study shows that effective social protection during a crisis not only contributes to the stability of society, but also supports the morale of citizens, which is an important factor in the fight for national security and the country's recovery after the war. In addition, the article covers the organizational and legal aspects of social protection, in particular changes in the legislation regulating the rights of citizens to social payments and assistance during martial law. An important part of the study is the financing of social programs, access to medical services, psychological support and rehabilitation of victims. In the context of war, the specifics of supporting low-income groups, internally displaced persons and children who find themselves in difficult living conditions are considered. Particular attention is paid to the issues of mobilizing state and charitable organizations' resources to support military and civilian personnel, as well as the active participation of civil society in providing assistance to those who need support most. An analysis of the experience of other countries that have experienced military conflicts allows us to determine the most effective models of social protection in war conditions.

In summary, the work shows the importance of a properly organized social protection system in martial law to ensure the normal functioning of the state and society as a whole. It also emphasizes the need to develop social support for victims, which is an important factor in restoring stability and reconciliation after the end of the conflict.

Key words: social protection, social assistance, social security, social support.

Постановка проблеми. На сьогодні соціальний захист та його роль в умовах воєнного стану стикаються з низкою значних викликів, які вимагають швидкої адаптації існуючих механізмів та розробки нових стратегій підтримки населення в умовах кризи. Війна не лише призводить до масштабних матеріальних та фізичних втрат, а й поглиблює соціальні та психологічні проблеми, що виникають у постраждалих, переселенців, родин загиблих військових і всіх, хто опиняється в епіцентрі бойових дій. У таких умовах система соціального захисту повинна не лише забезпечити своєчасну матеріальну та медичну допомогу, а й стати основою для відновлення соціальної стабільності та морального духу нації. Проблеми ефективної організації та фінансування соціальної підтримки, правові аспекти, а також роль міжнародних і волонтерських ініціатив стають центральними питаннями для дослідження і подальшого вдосконалення соціальної політики в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження організації системи соціального захисту в умовах воєнного стану стало важливою темою для українських та зарубіжних вчених, які активно працюють у цій галузі. Серед них варто виділити таких дослідників, як Л. Виготський, А. Капська, М. Лукашевич, А. Макаренко, І. Мигович, І. Пеша, Т. Семигіна та інші. Вивчення правового аспекту соціального забезпечення в Україні, організація соціального захисту на рівні територіальних громад та питання еволюції фінансового забезпечення стали предметом досліджень М. Бойка, М. Бондаря, О. Насібової, Н. Хоруженко, Є. Чемодурової, М. Чорної, І. Чугунової, О. Шевченка, Т. Яртемик та інших науковців. Питання соціального захисту

під час війни, детально розглядаються в публікаціях С. Бондаренко, Н. Бугас, В. Головка, Т. Грень, О. Кадикало та інших авторів.

Метою статті є дослідження ролі соціального захисту в умовах воєнного стану, виявлення ключових аспектів організації та функціонування системи соціальної підтримки в період кризи. Стаття також має на меті аналіз правових, організаційних та фінансових механізмів соціального захисту, які сприяють наданню допомоги постраждалим від наслідків війни, а також оцінку ефективності існуючих соціальних програм в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Україна переживає складний період своєї історії, коли визначаються і формуються основи її майбутнього розвитку. Війна, що щодня ставить нові виклики перед населенням, породжує актуальні питання і вимагає пошуку рішень. Соціальний захист є однією з найважливіших сфер, що забезпечує людей усім необхідним. Зі збільшенням кількості вразливих груп зростає й потреба в наданні цієї допомоги. В умовах воєнного стану питання соціального захисту набуло особливої актуальності. Соціальне забезпечення, за визначенням, є сукупністю економічних та соціальних заходів, спрямованих на матеріальний захист громадян від наслідків різних соціальних ризиків. Війна з Росією також є одним із таких соціальних ризиків (Про введення воєнного стану в Україні, 2022). Ці соціальні ризики в умовах війни проявляються у численних формах – від втрати життя і здоров'я до економічних труднощів, що виникають через зруйновану інфраструктуру, безробіття та відсутність доступу до базових послуг. У таких умовах соціальний захист стає важливою складовою стабільності та збереження соціальної гармонії. Він має забезпечити не лише

надання матеріальної допомоги, але й підтримку психоемоційного стану населення, адаптацію до нових реалій та відновлення після кризи.

Важливою складовою ефективного соціального захисту в умовах війни є орієнтація на найбільш вразливі категорії громадян, такі як внутрішньо переміщені особи, сім'ї загиблих військових, інваліди та пенсіонери. Забезпечення їх базових потреб – від житла і медичних послуг до фінансової підтримки – є необхідною умовою для збереження соціальної рівноваги та підвищення стійкості населення в цей складний період. Таким чином, соціальний захист в умовах воєнного стану не обмежується лише матеріальною підтримкою, але й включає в себе заходи, що сприяють відновленню довіри до держави та її інститутів, зміцненню соціальної згуртованості і готовності до подолання кризових ситуацій (Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, 2022).

Соціальний захист є одним з основоположних прав і свобод громадянина, який гарантується через державне соціальне страхування. Фінансування соціального захисту здійснюється за рахунок страхових внесків з різних джерел. Крім того, забезпечення соціального захисту регулюється статтею 24 Конституції України, відповідно до якої кожен громадянин має рівні конституційні права, що не можуть бути піддані дискримінації за різними ознаками (Конституція України, 1996).

Н. Болотіна зазначає, що соціальний захист є важливою складовою частиною державної політики, оскільки він спрямований на створення умов для забезпечення гідного рівня життя громадян, захисту їх прав та свобод, а також на підтримку тих, хто опинився в складних соціально-економічних умовах. Вона підкреслює, що ефективний соціальний захист забезпечує стабільність суспільства, підтримує соціальну рівність і сприяє розвитку національної економіки шляхом зменшення соціальних нерівностей і впливу соціальних ризиків. Водночас, соціальний захист повинен бути гнучким і адаптивним, що дозволяє державі оперативно реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі та потреби населення (Болотіна, 2005, с. 126).

До основних форм соціального захисту відносяться:

– Соціальне забезпечення – процес надання соціального захисту окремим категоріям громадян.

– Соціальне страхування – процес надання матеріальних ресурсів економічно активному населенню, а також надання соціальної допомоги, яка може приймати різні форми і значно покращувати рівень життя певних груп населення.

– Соціальна допомога – система надання фінансової підтримки громадянам, які опинилися в складних життєвих обставинах або потребують тимчасової допомоги для забезпечення мінімального рівня життя.

– Соціальна підтримка – комплекс заходів, спрямованих на підтримку та адаптацію громадян до різних соціальних умов, зокрема через надання консультацій, психологічної допомоги та інших послуг.

У період воєнного стану було прийнято низку важливих нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення соціального захисту населення. Ці акти включають:

– Акт про порядок надання пенсій та інших грошових допомог, який був розроблений для вирішення питань виплат у разі неможливості здійснення пенсійних та соціальних виплат через обрані банки, а також у випадках, коли немає можливості провести ці виплати через АТ «Укрпошта». Цей акт передбачає альтернативні механізми для забезпечення громадян у складних умовах, що виникають під час воєнних дій (Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану, 2022). В умовах воєнного стану в Україні було запроваджено низку спеціальних виплат і соціальних гарантій для підтримки громадян. До основних виплат, які були надані в цей період, можна віднести:

– Виплати для військовослужбовців:

– Доплати до зарплати військовим: У разі мобілізації та служби в зоні бойових дій військовослужбовці отримували додаткові виплати та надбавки, включаючи надбавку за участь у бойових діях.

– Екстрені виплати родинам загиблих військових: Родини загиблих отримували одноразові виплати від держави.

– Виплати для цивільного населення: Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО): ВПО отримували соціальні виплати, включаючи грошову допомогу для покриття витрат на проживання та основні потреби.

– Соціальна допомога людям з інвалідністю: В умовах воєнного стану продовжувалась

виплата пенсій та допомог людям з інвалідністю, а також доплати для осіб з тяжкими формами інвалідності.

– Пенсійні виплати: Пенсії та соціальні допомоги: Виплата пенсій та інших соціальних допомог продовжувалася навіть у складних умовах воєнного стану, із забезпеченням стабільності цих виплат через нові механізми.

– Грошова допомога постраждалим від війни: Виплати постраждалим внаслідок бойових дій: Громадяни, які постраждали внаслідок військових дій, могли отримати допомогу для відшкодування втрат здоров'я та інших збитків, спричинених війною.

– Допомога сім'ям загиблих та поранених: Виплати родинам загиблих: Виплати здійснювалися на користь родин загиблих внаслідок воєнних дій, а також допомога для лікування поранених.

– Додаткові виплати для осіб, що втратили роботу: В умовах війни також було передбачено надання допомоги безробітним або тим, хто не зміг працювати через руйнування підприємств або інші обставини.

Ці виплати та допомоги мали на меті забезпечити громадян у складний час та забезпечити соціальний захист для різних категорій населення, постраждалих через війну та воєнний стан.

Слід зазначити, що питання соціального захисту військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та їхніх сімей не залежить від їхніх доходів або державного фінансування, а є безумовним. Для цих категорій громадян надані гарантії не можуть бути скасовані або обмежені. Однак, згідно з ч. 3 ст. 22 та ст. 64 Конституції України, ці гарантії можуть бути піддані певним обмеженням у випадку воєнного стану або надзвичайного стану. Під час воєнного стану право громадян на соціальний захист може бути обмежено. Проте, згідно з тлумаченням Конституційного Суду України, надання соціального захисту військовослужбовцям та їхнім родинам не повинно підлягати обмеженням, навіть в умовах воєнного стану. Згідно з ч. 5 ст. 17 Конституції України, держава зобов'язана забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту військовослужбовцям та їхнім родинам як під час служби, так і після її завершення (Конституція України, 1996).

До основних складових системи соціального захисту в Україні можна віднести такі ключові елементи:

А) Соціальне страхування – це комплекс заходів, спрямованих на захист громадян від соціальних ризиків, які можуть негативно впливати на їхню працездатність та життєвий рівень. До таких ризиків належать хвороба, інвалідність, старість, а також інші ситуації, що передбачені законодавством. Соціальне страхування є важливою складовою стабільності особистого фінансового благополуччя в умовах непередбачених обставин.

Б) Соціальна допомога – це система соціальних виплат, дотацій, пільг і субсидій, які надаються громадянам, котрі опинилися в складних життєвих ситуаціях та потребують фінансової підтримки. Ці заходи сприяють зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню мінімального рівня життя для найбільш вразливих категорій населення.

В) Соціальна справедливість – охоплює механізми покриття витрат, спричинених надзвичайними ситуаціями, такими як природні стихійні лиха, техногенні катастрофи або інші форс-мажорні обставини. Вона забезпечує рівний доступ до ресурсів і допомоги, гарантуючи, що навіть у кризові моменти жоден громадянин не залишиться без підтримки.

Загалом, система соціального захисту в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної справедливості та підтримці вразливих груп населення. Однак її ефективність напряду залежить від постійного вдосконалення, адаптації до нових викликів та забезпечення доступності й якості послуг для всіх громадян. Ця система складається з численних складових, які взаємодіють між собою для ефективного надання соціальних послуг та підтримки населення.

Для глибшого аналізу системи соціального захисту необхідно перш за все розглянути її структуру та інституції, які входять до її складу. Це дозволить краще зрозуміти, як функціонує система на практиці та які механізми використовуються для забезпечення соціального захисту громадян. Оцінка ролі кожної складової допоможе виявити потенційні слабкі місця та визначити шляхи для їх удосконалення, щоб забезпечити належний рівень підтримки для всіх верств населення (Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні, 2019).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже соціальний захист в умовах

воєнного стану набуває особливого значення, оскільки забезпечує підтримку та захист найбільш вразливих верств населення, таких як внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, особи з інвалідністю, а також сім'ї загиблих або постраждалих внаслідок війни. В умовах воєнного конфлікту соціальний захист стає необхідним інструментом для стабільності суспільства, оскільки забезпечує мінімальний рівень життя та сприяє відновленню соціальної єдності. Підвищена увага до соціального захисту під час війни включає не лише фінансову підтримку, а й психологічну реабілітацію, медичне обслуговування, юридичну допомогу та адаптацію до нових умов. У цей період особливу роль відіграють державні

інституції, благодійні організації, а також місцеві громади, які забезпечують надання послуг та ресурсів для підтримки людей, які постраждали від війни.

Незважаючи на труднощі, воєнний стан також вимагає постійного вдосконалення механізмів соціального захисту, забезпечення ефективної взаємодії між державними структурами та громадськими організаціями, що сприятиме збереженню соціальної стабільності та допоможе населенню адаптуватися до змін. Тому соціальний захист у воєнний час є не лише гуманітарною необхідністю, але й важливою складовою національної безпеки та відновлення країни після завершення конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 126 с.
2. Бюджетні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Міністерство фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij_zahist_tasocialne_zabezpechennja
3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. N 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 7.02.2023).
4. Ішук Л. І., Дацюк Ю. С. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні соціальної сфери: теоретичні та практичні аспекти. *Економічний форум*. 2020. N 3. С. 110–117.
5. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14.
6. Конституція України: від 28 червня 1996 року / Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина, Стаття 24. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciyaukrayini-rozdil-ii>
7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 N 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 30.01.2024)
8. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 26 лютого 2022 року № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>
9. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. К. : Центр громадської експертизи, 2019. 104 с.
10. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023. URL: <http://bitly.ws/RNcs>
11. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal the UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#>

REFERENCES:

1. Bolotina, N. B. (2005). *Pravo sotsialnoho zakhystu Ukrainy* [The right to social protection of Ukraine: education. manual]. Kyiv : Znannia, 126 p.
2. Ministry of Finance of Ukraine (2022), *Biudzhetni vydatky na sotsialnyi zakhyst ta sotsialne zabezpechennia* [Budget expenditures on social protection and social security]. Retrieved from: http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij_zahist_tasocialne_zabezpechennja (Accessed 30 Jan 2024). [in Ukrainian].
3. *Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia vyplaty dopomohy naprozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam»* [The Resolution of the Cabinet of Ministers Ukraine «Some issues of payment of housing allowance to internally displaced persons»]. 332 vid 20.03. 2022 r. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Ishchuk, L. I., & Datsiuk, Yu. S. (2020). Rol mistsevykh biudzhetiv u finansuvanni sotsialnoi sfery: Teoretychni ta praktychni aspekty [The role of local budgets in financing the social sphere: Theoretical and practical aspects]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*, (3), 110–117. [in Ukrainian].

5. Kadykalo, O. I. (2022). Aktualni pytannia sotsialnoho zakhystu naselennia Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Current issues of social protection of the population of Ukraine under martial law]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho – Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University*, 2, 10–14 [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, June 28). Konstytutsiia Ukrainy: Rozdil II. Prava, svobody ta oboviazky liudyny i hromadianyna [Constitution of Ukraine: Section II. Human and Citizen Rights, Freedoms, and Duties]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciyaukrayini-rozdil-ii>. [in Ukrainian].
7. Prezydent Ukrainy. (2022, February 24). Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine] (Ukaz No. 64/2022). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (accessed January 30, 2023). [in Ukrainian].
8. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, February 26). Pro osoblyvosti vyplaty ta dostavky pensii, hroshovykh dopomoh na period vvedennia voiennoho stanu [On the specifics of pension payments and cash assistance during martial law] (Postanova No. 162). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
9. Systema sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini. Realnyi stan ta perspektyvy reformuvannia [The system of social defence and public welfare is in Ukraine. Real state and prospects of reformation]. Kyiv : Tsentr hromadskoi ekspertyzy, 104 p. [in Ukrainian].
10. Cherenko, L. M., Polyakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. G., Krykun, O. I., Kohatko, Yu. L., Zaiats, V. S., & Klymenko, Yu. A. (2023). *Yakist zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny* [Quality of life of the Ukrainian population and the first consequences of the war]. National Academy of Sciences of Ukraine, M. V. Ptukha Institute for Demography and Social Studies. Retrieved from <http://bitly.ws/RNcs>. [in Ukrainian].
11. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal the UN Refugee Agency. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#>